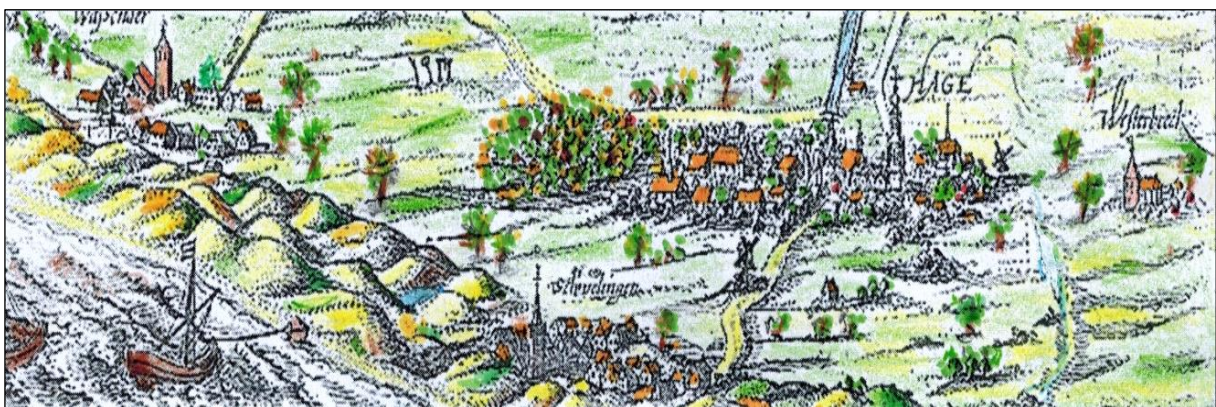

600 jaar Haagse Toren 1424 - 2024

Op vrijdag 21 juni 2024 werd in de hal van de Haagse Toren het jubileumboekje '600 jaar Haagse Toren 1424 - 2024' gepresenteerd door de auteur, drs. Heleen van der Weel, oud-stadsbeiaardier. Deze uitgave, gestimuleerd door de Stichting Carillon Den Haag, werd in ontvangst genomen door de wethouder van Cultuur, mevrouw Saskia Bruines. De bijeenkomst werd georganiseerd door de Stichting Carillon Den Haag, in samenwerking met organisatiebureau GA Den Haag.

Over de geschiedenis van de toren, reeds eeuwenlang 'de Haagse Toren' genoemd, is al veel geschreven. In grote lijnen zal de geschiedenis wel bekend zijn met daarin enkele *highlights*: de bouw tussen 1420 en 1424, los van het al ongeveer een eeuw bestaande kerkgebouw. Zo'n toren moet een opvallende verandering in de skyline hebben betekend. Dan de brand door blikseminslag die delen van toren, kerk en een deel van het dorp verwoestte, waarschijnlijk 29 december 1539. Vervolgens tussen 1686-1689 een nieuw, veel omvangrijker carillon met grote speeltrommel. De bouw van de gietijzeren spits rond 1862 tot 1866 en de grote restauratie met nieuwe bekroning tussen 1951 en 1957 zijn nóg twee ijkpunten.

Waarom in het kleine dorp *die Haghe* deze hoge toren? In België en Frankrijk kent men het *Belfort*: een waaktoren met minstens één grote bronzen klok die bij onheil zoals brand of oorlogsdreiging wordt geluid. Een groep van 56 belforten staat inmiddels op de *Unesco werelderfgoedlijst*. In Nederland werd een groep opvallende klokkentorens geïnventariseerd, maar niet erkend als een belfort. Wat Den Haag betreft wordt echter in de lijst gemeld: 'De zeskantige 15de-eeuwse Haagse toren is waarschijnlijk gebouwd als wachttoren en dus te beschouwen als een Nederlands Belfort'. Misschien wordt dit gegeven een unieke gelegenheid voor de Gemeente Den Haag 'haar toren' aan deze werelderfgoedlijst toe te voegen !

Detail van een kaart (ets) over het beleg van Leiden (1573-1574). Anoniem 1623 / 1625. Naderhand ingekleurd. Midden onderaan Scheveningen dat door een duinpad – met halverwege een molen – met Den Haag is verbonden. Links boven het dorp Wassenaar, rechts Westerbeek.

Natuurlijk zijn er over de geschiedenis in de loop der jaren minder bekende of onbekende feiten tevoorschijn gekomen.¹ Enkele krijgen hier aandacht.

Allereerst komt het jaar 1415 naar voren. De tijd waarin van scheiding tussen kerk en staat nog geen sprake was. Haagse bestuurders waren naast het kerkbestuur óók verantwoordelijk voor *de grote kercke* zoals het gebouw toen al jaren werd genoemd. Uit een archiefstuk blijkt dat zij in 1415 in Rijswijk een stuk land van ongeveer zes hectaren oppervlakte verkochten. De opbrengst was bestemd voor zoals het er staat *het opmaken van de toren*. Er werd, zo lijkt het, naar financiering gezocht voor de torenbouw die vijf jaar later zou zijn begonnen.

Inmiddels moet de toren in 1424 gereed zijn gekomen. Een hoge waaktoren, los van de kerk, met bronzen klokken en waarschijnlijk ook al een uurwerk voor de openbare tijdaanduiding: een uurwerk met slagklok in de linker toren van de Ridderzaal was al een eeuw eerder bekend. Een hoog markeringspunt was ontstaan.

zee, strand en duinen Haagse Bos Ridderzaal nieuwe toren | kerk ← dorp →

De waakfunctie van de Haagse Toren blijkt duidelijk in archiefmateriaal uit 1436. Er was door de bestuurders in het westen van Nederland een lange toren-keten geformeerd, gebruikt in geval van onraad. Deze keten ontstond door na en naar elkaar op of aan de toren een zichtbaar vuur aan te steken. Uiteraard met de nodige strenge voorzorgsmaatregel vanwege brand. Uit informatie op internet blijkt dat ook elders, bijvoorbeeld in Limburg, een dergelijke keten van seinen was ingesteld.

Heden kunnen wij ons eigenlijk niet meer voorstellen hoe donker het 's nachts moet zijn geweest vooral als maanlicht ontbrak of vanwege een dicht wolkendek. Die donkerheid gaf in ieder geval de mogelijkheid, staande op een hoge locatie, elkaar met vuren te seinen. Dat geeft ook aan dat er op de torens 's nachts werd gewaakt.

In Zeeland werd bij gesignaleerde vijandelijkheden - vooral door Engelsen vanaf zee - op de toren van Vlissingen met vuurseinen begonnen. Dat werd navolgend overgenomen door - u kunt de lijn in gedachten goed volgen - Middelburg, wat werd opgemerkt in Goes waarna Zierikzee ook reageerde met vuur op de toren, gevolgd door Goedereede (dat ligt op de kop van wat nu Goeree-Overflakkee heet). Dat vuur kon ook worden waargenomen in Den Briel en gevolgd

¹ Met dank aan de huidige secretaris van de Stichting Carillon Den Haag die enkele van deze wetenswaardigheden met mij wilde delen. *Vuren aan de kust* (R.A. van der Spiegel 2016-2024).

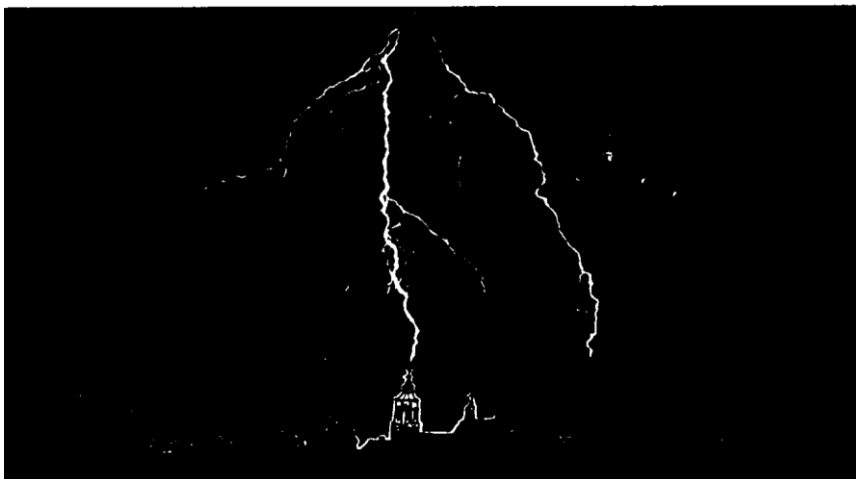
door 's-Gravenzande, Den Haag, Delft, Rotterdam, Schiedam, Dordrecht - en Gouda in deze regio als laatste. Staande op een van die torens was het dus mogelijk op de naburige toren het pas ontstoken vuur te zien en als antwoord daarop het eigen vuur te ontsteken. Lokaal diende dan bovendien door klokslag en bekkenslag dit mogelijk onheil hoorbaar te worden gemaakt. Staande op de omloop is het ook heden inderdaad mogelijk bijvoorbeeld de toren van de Delftse Nieuwe Kerk te zien en tijdens de genoemde brand in 1539 vroeg men zich op de uitkijk op het stadhuis van Leiden angstig af wat die vuurgloed boven het Haagse dorp betekende.

De hoge toren van het dorp *die Haghe* was dus onderdeel geworden van deze kustbewaking en blijkt zelfs een spilfunctie te hebben gehad. Immers, vanaf hier was er ook de vurenlijn naar Leiden (mogelijk via Katwijk), Haarlem, Amsterdam en voorts benoorden die stad van de ene locatie naar de andere tot aan Texel toe en terug indien nodig.

De vuurbakens elk gaven ook een toename in gevaar aan. Bij één vuur was er sprake van mogelijk gevaar, werden twee vuren aangestoken dan leek het de bedoeling van de vijand aan land te gaan. Was inderdaad een landing ingezet dan gaven drie vuren aan dat de bedreiging het grootst was. Was het gevaar geweken dan werden de vuren gedoofd en dienden ook boodschappers dit te gaan melden.

Een ander jaar in de toren- en klokkengeschiedenis komt naar voren. In 1516-1517 mochten de kerkmeesters van Den Haag een boom uit het grafelijk bos gebruiken 'ten behoeve van de nieuwe grote klok'. Wel moesten de kerkmeesters in ruil daarvoor 25 jonge eikenbomen en daarna nog eens 30 eikenboompjes in het bos aanplanten. Het lijkt erop dat in de Haagse Toren in dat jaar een nieuwe bronzen klok werd aangeschaft. Het hout was zeer waarschijnlijk bestemd om de klokkenstoel en de luidbalk te construeren. Het ziet ernaar uit dat deze klok, waarover tot heden verder niets bekend is, bij de brand van december 1539 verloren is gegaan.

De verwoestende brand in de nacht van waarschijnlijk 29 december 1539 was

er onder andere de oorzaak van, dat in de Haagse Toren het uurwerk en de gesmolten klokken niet meer functioneerden. De dorpelingen waren dus totaal verstoken van de openbare tijdaanduiding.

Dat resulteerde in een opdracht aan uurwerkmaker Dirick Janszoon van Leyden. Deze veranderde in 1540 het uurwerk op het *Binnenhof* zodanig dat de hamer krachtiger sloeg. Men hoopte dat dit slaan op de klok – overigens waarschijnlijk nog steeds een te zwak geluid gevend – toch enigszins de tijd in het dorp regelde. Het geeft in ieder geval aan hoe belangrijk toen het dag en nacht slaan van de klok was.

Als voorbeeld uit de negentiende eeuw een functie van de toren en van het carillon die inmiddels allang is verdwenen.

Het blijkt bijvoorbeeld dat door extra spel werd aangekondigd dat hoog gezelschap per trein zou arriveren. Vanaf de toren was het immers mogelijk in het open veld rond Den Haag de maximaal 40 km per uur rijdende stoomtrein – toen

Station Hollandsch Spoor in een nog open gebied, met enkele stoomtreinen en koetsen (internet, geraadpleegd 24 juni 2024)

een nieuw fenomeen – te zien aankomen bij het in 1843 geopende station Hollandsch Spoor. Dan diende de stads-klokkenspeler op zijn post te zijn en de klokken te bespelen om het arriveren van het hoge gezelschap aan te kondigen.

Landelijke kranten meldden ook wel nieuwtjes uit regerings- en hofcentrum Den Haag. Op 11 september 1858 bijvoorbeeld liet de *Middelburgsche Courant* naderhand lezers weten dat in 's-Gravenhage extra op de klokken was gespeeld omdat 'de vorstelijke personen per extra versierde trein waren aangekomen'. Mogelijk ging het om koning Willem III en zijn gezin.

De Haagse toren omstreeks 1850 (tekening (detail) C.J. Behr) (internet, geraadpleegd 24 juni 2024)

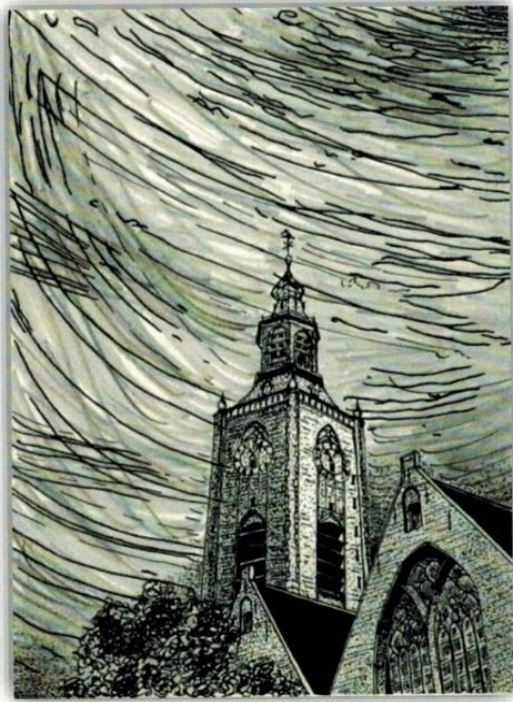
Dat spel tot aankondiging van de aankomst werd ook gedaan vier jaar later, in juni 1862 eveneens door de toenmalige klokkenspeler Gerrit Pieter Koning.² Echter, hij moest spelen niet omdat een vorstelijk gezelschap was gearriveerd maar vanwege een geheel ander gezelschap: een delegatie Japanners zou vanuit Londen een bezoek aan Den Haag brengen. Dat was volgens de krant een uitermate

bijzondere gebeurtenis. Want het kon zijn – meende de journalist – dat Japanners voor het eerst Den Haag, Nederland of zelfs Europa bezochten. Via Rotterdam zou de extra trein aan het Haagse station arriveren, wat dus door spel van Koning op de klokken zou worden aangekondigd. Het blijkt te gaan om een Japanse delegatie bestaande uit 35 personen – die in de krant met naam en functie worden genoemd.

Het station en de gehele route waarlangs de stoet met vele koetsen en muzikanten trok was versierd met vlaggen en talrijke Hagenaars stonden langs de kant van de weg. De koetsen werden voorafgegaan door een rijtuig met daarin de Haagse burgemeester jonkheer F.G.A. Gevers Deynoot en de commissaris des konings de heer James Loudon. Ook de Prins van Oranje maakte deel uit van de optocht. Het moet dus wel een stoet met ongeveer vijftien koetsen zijn geweest. De redactie meldde ook nog dat het gezelschap op staatskosten verbleef in hotel Bellevue in het Bezuidenhout.

Tot slot nog een klein voorval waarbij klokkenspeler/organist van de Grote Kerk Johan Berger betrokken was. Ook dit voorval werd landelijk nieuws. In de *Oprechte Haarlemsche Courant* van 2 maart 1826 werd een opmerkelijk nieuwtje uit 's-Gravenhage gemeld. *Gisteren is het rijtuig, in welk HKH Prinses Fredrik [?] zich bevond, in de Korte Poten omgeslagen. De Vorstin, welke de meeste tegenwoordigheid van geest heeft betoond, heeft gelukkig geen letsel bekomen. Door den heer Berger, stads-klokker, bijgestaan, heeft HKH in een bijzonder huis de komst van haren echtgenoot afgewacht en is Hoogstdezelve met den Prins in een ander rijtuig naar het hotel teruggekeerd*'. Een situatie die heden zich niet snel zal herhalen.

² *Middelburgsche Courant* 17 juni 1862.

*'Zolang de tóren er nog staat
is het nog niet écht erg'.*

Opmerking van een bewoonster van het hoge Westeinde
na een hevig onweer met heftige storm en stortbuien.

Op de achterkant van de jubileumuitgave staan woorden van mevrouw Den Elzen, ooit bewoonster van het hoge Westeinde. Ze vertrouwde mij een keer toe na een hevig onweer met veel bliksem, slagregens en rukwinden: 'Zolang de tóren er nog staat is het nog niet écht erg'. De bouwmeesters, de metselaars, de timmerlieden en andere werkers aan de torenbouw tussen 1420 en 1424 zouden heden zo'n opmerking met voldoening en mogelijk trots beamen. 'Onze toren hebben we ervoor gebouwd. Hij staat er nog wel weer eeuwen'.

© Stichting Carillon Den Haag / Heleen van der Weel 21 juni 2024

De jubileumuitgave is voor de symbolische prijs van € 2 tot december dit jaar te verkrijgen donderdag t/m zondag voorafgaande aan de beklimming van de Haagse Toren (om 13.00 en 15.00 uur). Ingang Torenstraat.

Inlichtingen over de verkoop van het boekje ook GA Den Haag rogier@gadenhaag.nl

